

MIDDELALDERLIGE BYGNINGSSTEN AF NATURSTEN

FRA UIDENTIFICEREDE KIRKER I ODENSE

I Møntergården opbevares et antal genstande af granit, fortrinsvis bygningssten, som til forskellig tid er skænket til museet og dets forgænger, Fyns Stiftsmuseum, af private givere. Hertil kommer enkelte bygningssten, som fortsat befinder sig i privat eje, enten i byen eller omegnen. For dem alle gælder, at de med stor sandsynlighed hidrører fra byens kirkelige institutioner.

1-2) *Baser* (fig. 1a og 2a), to ens, romanske, af granit, 32x32 cm, 29 cm høje. Baserne, der er groft udført, har attisk profil med hjørneknopper. De skal have ligget uden for en ejendom i Holsedore, Odense, og erhvervedes muligvis af en købmand Ottsen(?), Nedergade 3, til Stiftsmuseet (mus.nr. 67-68/1908). En mulig proveniens er den ved hovedrestaurationen 1851-52 forsvundne søjleportal på nordsiden af Vor Frue kirke (s. 1188, note 131 og 134).

3) *Kapitæl*, romansk, af granit, 27,5x21 (afhugget) cm, højde 28,5 cm. Det sekundært forhuggede kapitæl med hjørneknopper, der går i ét med dækpladen, er beslægtet med baserne nr. 1-2. Møntergården (mus.nr. 3/1956).

4) *Kapitæl* (fig. 1b-c og 2b), romansk, af granit, 30x30 cm, 25 cm højt. Terningkapitæl med tovsnoet halsring, bestemt til søjleportal. De to

sider med glatte skjolde har således været dækket af dørfalsen, mens de øvrige skjolde smykkes af palmetlignende bladornamentik i relief. Det ene hjørne er afhugget. Fundet på en byggeplads i Godthåbsgade, Odense, og skænket af tømrermester Hersaa til Stiftsmuseet (mus.nr. 51/1925).

5) *Karmsten*(?), romansk, af rødlig granit, 47x23 cm. Det ene hjørne markeres af tovsnoing, som det f. eks. kendes fra en række jyske portaler, tilskrevet mester Horder.¹ Gave til Stiftsmuseet (mus.nr. 18/1919) fra arkitekt Jens Christensen, der var konduktør ved genskabelsen af S. Knuds kloster 1915-19.

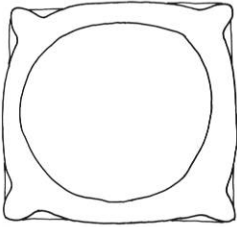
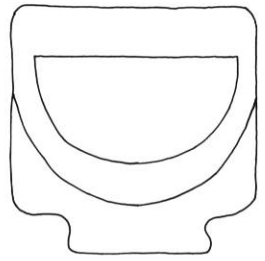
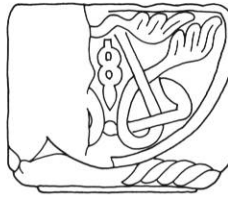
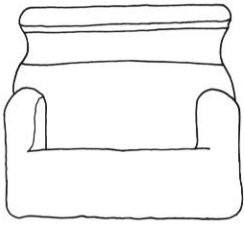
6) *Kapitæl* (fig. 2c), romansk, af granit, 32x32 cm, 32 cm højt. Terningkapitæl med forsænkede skjoldfelter; halsringen og den ene side forhugget. Møntergården (mus. nr. 4/1956).

7) *Base* (fig. 2d og 3a), romansk, af granit, 40x40 cm, 31 cm højt. Formen svarer til terningkapitælet med akantusbladlignende relief i de forsænkede skjoldfelter; på hjørnerne mandshoveder. Fundet i Rådhuskælderen og overdraget til Stiftsmuseet (mus.nr. 212/1909).

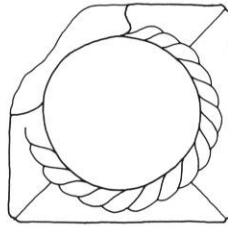
8) *Mandshoved* (fig. 2e), romansk, af granit, 15x9 cm. Det lille fragment af et mandshoved

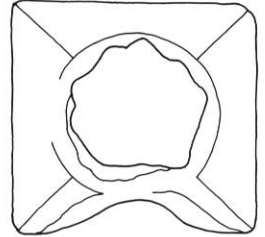
Fig. 1a-c. Romansk base og kapitæl af granit. a. Base (nr. 1-2). b.-c. To sider af kapitæl (nr. 4). Møntergården. HJ fot. 1997. - *Romanesque base and capital of granite. a. Base (nos. 1-2). b.-c. Two faces of capital (no. 4).*

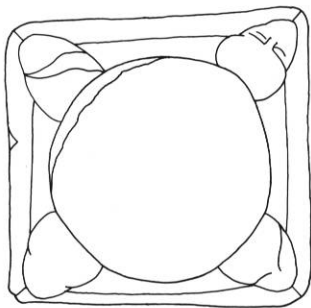
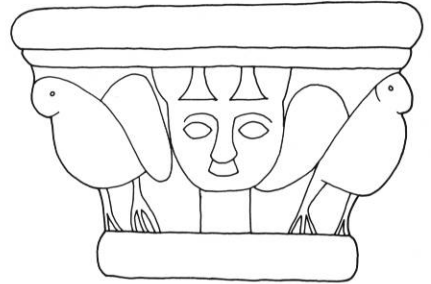
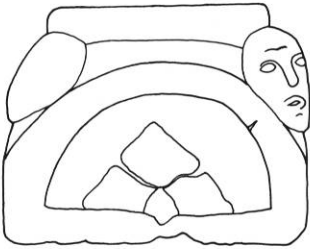
a

b

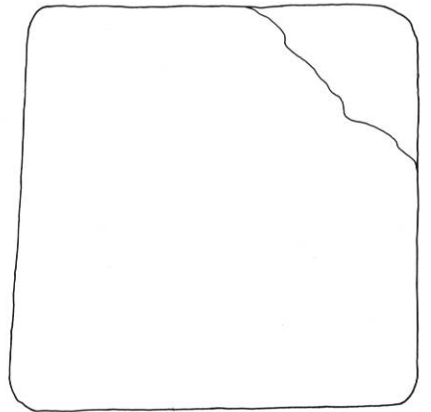
c

d

e

f

Fig. 3a-c. Romansk base og kapitæl af granit. a. Base (nr. 7). b.-c. To sider af kapitæl (nr. 9). Møntergården. HJ fot. 1997. - *Romanesque base and capital of granite. a. Base (no. 7). b.-c. Two faces of capital (no. 9).*

med hue mangler nu næse og hage. Muligvis hidrører det fra mundingsranden af en fontekumme af den såkaldte Højby-type fra Odenseegnen.² Fundet i Klaregade, Odense og skænket af møbelhandler Poulsen til Stiftsmuseet (mus.nr. 27/1894).

9) *Kapitæl* (fig. 2f og 3b-c), romansk, af granit, 51x53 cm, 35-37 cm højt. Hjørnerne markeres af en stående fugl (ørn) med udbredte vinger, og på hver side er herimellem et hoved. De to af disse hoveder er kronede, de to resterende, som kendetegnes af store ører, minder om granitfontenes fremspringende løvehoveder.³ Den karakteristiske markering af hjørnerne ved ørne med udbredte vinger er som motiv velkendt i den fra Lombardiet udgående bygningskunst og i det middelalderlige Danmark navnlig kendt fra domkirken i Lund og dens kreds.⁴ De få eksempler på ørnemotivet blandt vore romanske granitkapitæler er derfor af Mackeprang sat i forbindelse med den lundensiske skulptur.⁵

Gave fra tømrermester Holm, Klaregade, Odense til Stiftsmuseet (mus.nr. 742/1947).

Fig. 2a-f. Romanske bygningssten mv. af granit fra uidentificerede kirker i Odense, nu i Møntergården. a. Base (nr. 1-2). b. Kapitæl (nr. 4). c. Kapitæl (nr. 6). d. Base (nr. 7). e. Mandshoved (nr. 8). f. Kapitæl (nr. 9). Planer og opstalter tegnet og målt af Camilla Bang 1997. 1:10. - *Romanesque building stones of granite from unidentified churches in Odense, now in Møntergården. a. Base (nos. 1-2). b. Capital (no. 4). c. Capital (no. 6). d. Base (no. 7). e. Male head (no. 8). f. Capital (no. 9).*

10) *Base* (fig. 4), romansk, af granit(?), 52x52 cm, 35 cm høj. Attisk base med hjørnekopper. Basen, der nu står omvendt oven på base nr. 11, er omdannet til fuglebad ved udhugning af cirkelformet kumme. Dette er sket, efter at den sammen med andre middelalderlige bygnings-

Fig. 4. To romanske baser af sandsten(?) og granit, nr. 10-11. Lunde Møllegård. HJ fot. 1997. - *Two Romanesque bases of sandstone(?) and granite, nos. 10-11.*

sten, bl.a. to søjler, købtes af møller Hansen, Lunde mølle, på auktionen over kasserede bygningssager fra Odense, S. Knuds kirke 1874 (jfr. s. 359, fig. 272). Auktionsprotokollen giver ingen oplysninger om fundomstændighederne, men det er tænkeligt, at denne base har hørt sammen med kapitælet nr. 9. I haven til Lunde Møllegård.

11) *Base* (fig. 4), romansk, af granit, 55x57 cm, 40 cm høj. Den stærkt eroderede base er kubeformet med antydning af hjørneknopper samt vulstring foroven. Proveniens som nr. 10.

12) *Base* (fig. 5), senromansk, af granit, ca. 46x48,5 cm, ca. 23 cm høj. Attisk base med hjørneblade på den stærkt udladende nedre vulst. Beslægtet med baser fra 1200'ernes jyske herreklostre.⁶ I kælderrum tilhørende J. H. Hansens Vinhandel, Vestergade 97-101, Odense.

13) *Base*, senromansk, af granit, ca. 42x44 cm, ca. 24 cm høj. Attisk base med hjørneblade på den stærkt udladende nedre vulst. Af type og dimensioner nært beslægtet med nr. 12; dog er hjørnebladene glatte og uden de ribber, som kendetegner denne. Basen, der er fundet i en gård på nordsiden af Albani Torv, har af den grund været henført til †Albani kirke (s. 1746, note 105);⁷ men kunne snarere hidrøre fra

S. Knuds kloster, hvor senromansk byggeaktivitet er dokumenteret. I privateje.

Redaktion ved Hugo Johannsen 2001.

NOTER

¹ M. Mackeprang, *Jyske Granitportaler*, Kbh. 1948, 197ff.

² Enkelte af fontene i denne gruppe prydes netop af sådanne mandshoveder, f.eks. i Fraugde, Ørsted og Tanderup, jfr. Mackeprang, *Døbefonte* 108ff.

³ Her tænkes navnlig på de østjyske løvefonte, jfr. Mackeprang, *Døbefonte* 201ff.

⁴ Jfr. Ewert Wrangel, *Lunds Domkyrkas Konsthistoria*, Lund 1923, 293ff.; endvidere vestportalen i Vä, jfr. Henrik Græbe, *Kyrkorna i Vä (SvK, vol. 139)* Stockholm 1971, 19 og fig. 16-17. For eksempler på typens forekomst i Tysklands lombardisk inspirerede bygningsskulptur, se Erwin Kluckhohn, »Die Bedeutung Italiens für die romanische Baukunst und Bauornamentik in Deutschland«, *Marburger Jahrbuch für Kunstgeschichte* 16, 1955, fig. 92, 93 og 98.

⁵ De omtalte ørnekapitæler findes på portaler i de to Ørum kirker, ved hhv. Randers og Viborg, jfr. *Mackeprang* (note 1) 79ff.

⁶ Jfr. J. B. Löffler, *Ruinerne af Vitskøl Klosterkirke*, Kbh. 1900, Tvl. IV, 1.2.; C. M. Smidt, »Øm Kloster«, *Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift XXXV*, 1942, 14 (fig. 7).

⁷ Jfr. *Albani Kirke & Torv* 41f.

Fig. 5. Senromansk base af granit, nr. 12. J. H. Hansens Vinhandel, Odense. HJ fot. 2000. - *Late-Romanesque base of granite, no. 12.*